

A klasszikus újtó

A Szombathelyi Képtár Kassák-gyűjteménye

GÁLIG ZOLTÁN

Szombathelyi Képtár, 2018. I. 18. – V. 18.

A gyűjtemények gyarapodásának sajátossága, hogy egy idő után a „nagy egészen” belül kisebb egységek rajzolódnak ki. A szakemberek mülük, hogy milyen szempontok szerint jelenítik meg ezeket. Ami eleve adott, az a történeti megközelítés lehetősége, irányzatok és személyek elkülönítése.

A Szombathelyi Képtár képzőművészeti gyűjteménye induláskor három és fél ezer tételből állt (ebbe az antik művek is beleértendő), amely napjainkra a duplájára nőtt. E növekedésnek köszönhetően számos tematikus, stílustörténeti és egyéni kiállítást rendezhettünk. Az 1995-ben megnyílt *Metszetek* című állandó kiállításon már lehetőség nyílt csak a saját anyagból tíz művész – köztük Kassák – munkásságának reprezentatív bemutatására. Ez mindenképpen előrelépés, ha azt vesszük, hogy a képtár nyitó kiállításának fele kölcsönzött anyag volt.

2016-ban a kisebb egységek létezését oly módon demonstráltuk, hogy négy ilyen típusú kiállítást rendeztünk, amelyeket egységes formában megjelenített kiadványok is kísérték. Ezek egyike a *100 éve jelent meg a MA* című folyóirat első száma címet viselte. A kiállításhoz tartozó kiadványban felvázoltuk a MA címlapjainak fejlődéstörténetét. A bemutatott anyag markáns részét képezték

KASSÁK LAJOS: *MA képeskönyv*, 1922 (8. lap), tus, papír, 250x170 mm

Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Szombathelyi Képtár

KASSÁK LAJOS: *Tájkép I.*, 1954, akvarell, diófacáp, papír, 250x350 mm

Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Szombathelyi Képtár

az aktivista művészek képei mellett Kassák Lajos festményei. Már akkor felvetődött, hogy miután 2017-ben Kassáknak kettős jubileuma lesz (születésének 130., halálának

50. évfordulója), be kellene mutatni a teljes anyagot, s feldolgozni oly módon, hogy nyomtatott formában is elérhető legyen a teljes gyűjtemény. A hitelesség érdekében a nyomdára való előkészítés során egyenként néztük meg a képeket, majd vetettük össze azokat a reprodukciókkal színhelyesség szempontjából, és ahol kellett, ott korigáltunk. Ezenkívül a dokumentációban végigkövettük a képek útját a különböző kiállításokra az 1986-os, a gyűjteménybe való kerülés utáni évtől. Amennyiben kiadványban szerepeltek, az abban való fellelhetőséget is jeleztük. Így ez a kiállítás egyben a katalógus bemutatója is. Eljött a pillanat, hogy egyszerre látható a teljes Kassák-anyag valóságosan és katalógusban, reprodukcióként is.

Hogyne értékelnénk ezt a gazdagságot, ha Salamon Nándor 1985-re vonatkozó sorait olvassuk? „Az első nyitó állandó kiállításon egyetlen kölcsönzött linómetset s konstruktív rajzainak kései szitázott reprodukciói helyettesítették az eredeti műveket.” Ehhez képest egy év múlva több mint félszáz Kassák-mű átadásáról született szerződés a megyei tanács és Kassák Lajosné Kárpáti Klára között.

A nagyszerű esemény előtörténete tíz évre tekint vissza. Salamon Nándor, a képtár első igazgatója akkor még Győrben dolgozott. Itt találkozott először a művész özvegyével. Mivel Kassák életének volt győri vonatkozása, megalapozott volt egy kiállítás megrendezése. A szombathelyi állás elfoglalása idején informálisan értesítették, hogy Kassákné aggódik a hagyatékok sorsát illetően. Bár az anyag jelentős része akkor már a Petőfi Irodalmi Múzeum tagintézményében, a Kassák Múzeumban volt, nem látta megnyugtatónak a bemutatás és a feldolgozás helyzetét.

Az a gondolat vetődött fel benne, hogy kellene egy stabil, megbízható hely a még nála levő képeknek. Mint többen mások – művészek és örökösök –, vidékre gondolt. (Ez egyébként a Szombathelyi Képtár esetében tendenciaként is érvényesült. Jó példa erre Szántó Piroska hagyatékának ide kerülése.) Mindenesetre ez a helyzet előnybe hozott néhány vidéki intézményt, köztük a képtárat is.

A tárgyalások 1985 őszén kezdődtek, és 1986 elejére eredményesen fejeződtek be. A 63 tételből álló hagyatékot a megyei tanács 300 ezer forintért, valamint életjáradékért vásárolta meg. (Ez utóbbi az özvegy hamarosan bekövetkező halála miatt igazából nem realizálódhatott.)

A kollekciónak mostani biztosítási értéke mintegy 110 millió forint, ami azt jelenti, hogy a szorzó háromszázszoros. Bár volt jókora infláció, más területeken ilyen ütemű változás nem egykönnyen található. Hozzá kell tenni persze, hogy maga az eredeti vételár is nagyon alacsony volt. Olyannyira, hogy az akkori tanácselnök, Dr. Bors Zoltán annak emelését, sőt a teljes hagyaték megvételét javasolta. Ez sajnos már nem sikerült, részben azért, mert időközben Pesten is beindult a „gépezet”. Az özvegyet megnyugtatták aggályaival kapcsolatban. Ezek után minden további alkotás és dokumentum a Kassák Múzeumot illette. Elképzelhető, hogy ha 1985 őszén nem keresi fel Salamon Nándor az özvegyet, akkor a bizonytalanság időszakának elmúltával a képtár nem juthatott volna hozzá ehhez a kollekciónak sem. Az előjelek már érezhetőek voltak. A korábban kiválogatott anyaghoz hozzányúlta, egyes művek visszakerültek a lakás falára. Végül is egyzetetése után az előzőleg megállapodott darabszám megmaradt.

Tükrozi-e az átvett gyűjtemény Kassák képzőművészetének egészét? Természetesen félszáz mű nem képviselheti a teljességet, ugyanakkor a mi szempontunkból ez egy jól körülhatárolható egység, és Kassák majdnem minden korszaka szerepel benne. Bár a legendás bécsi korszakból „csak” három mű található (*Ember, nyisd ki a kapukat*, 1920, *MA képeskönyv*, 1922, *DUR-mappa*, 1924), figyelembe kell venni, hogy nagyon kevés korai munkája van Magyarországon. Egy megkérdőjelezhető, 1930-as datálású alkotástól (*Fekete formák*) eltekintve nincsen mű az 1926-os hazatérést követő időkből. Mindazonáltal a kiállításban látható egy, a szombathelyi

KASSÁK LAJOS: *Kollázs*, [1963], tus, kollázs, papír, 290×390 mm
Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Szombathelyi Képtár

Rumi Rajki Műpártoló Kör által átadott könyv (Forgó Pál: *Új építész*, 1928), melynek az az érdekessége, hogy a Kassák által tervezett könyvkötésen látható konstruktív kompozíció fő motívuma valójában egy (feltételezhetően) műanyag applikáció, amely műves, majdhogynem egyedi jelleget kölcsönöz a fedőlapnak.

Ugyancsak alulreprezentáltak tekinthető kollázsalkotói tevékenysége, bár ami van, az is fontos. Ezeket az alkotásokat a tematikus kiállításokra rendszeresen elkérik, ahogyan a DUR-mappát is, amely szinte nélkülözhetetlen egy, a magyar avantgárdot bemutató kiállításához. A gyűjtemény java számszerűleg a békásmegyeri korszak és a későbbi, haláláig tartó időszak műveiből áll.

Amikor a Bécsi úti lakásban megpillantottam az ott őrzött munkákat, először csalódást éreztem. Ez első sorban az 1946 és 1954 közötti úgynevezett „békásmegyeri korszak” alkotásaira vonatkozott, amelyeken természeti motívumok szerepeltek. Értetlen voltam, mert a 20. századi magyar művészettörténetről szóló könyvek inkább csak a konstruktivista Kassákról írtak. Akkor még nem ismertem a Kassák-monográfiákat, például a Bori Imre–Körner Éva-szerzőpáros és Vadas József könyvét, melyekben a „kései” Kassákot is

„száműzetéssel”. A tény viszont az, hogy 1946-ban költözött oda, mert lakhatatlanná vált az otthona. Ezután még jó ideig aktív volt, szerkesztette a *Kortárs* és az *Alkotás* című folyóiratokat, és a politikai életben is részt vett. Ami egybeesik a fordulat utáni időszakokkal, az a képzőművészeti tevékenység újrakezdése, párhuzamosan az irodalmi pályafutás szüneteltetésével.

Békásmegyeri munkásságával az 1957-es kiállításán találkozhatott a közönség. Ekkoriban kerültek elő régi képei is. Korniss Dezső rábeszélésére ezekből is kiállított, ahogy legújabb, ezekkel rokon szellemiségű művekből is. A kiállítás tehát a múlt és a jövő metszéspontjában állt. A bevezetőt író Bálint Endre, bár visszautalt konstruktivizmusára, elsősorban a békásmegyeri korszak rajzainak varázslatos-ságáról írt, ám Kassák ekkor már az absztrakt művészet sodrásába került. Az ezzel egyidejűleg megrendezett Tavasz Tárlaton is geometrikus művel szerepelt. Sorra születtek a kor gyakorlatához képest nagy méretűnek nevezhető absztrakt festményei. Ekkor kezdődő korszakának értékelésében (nem a minőség szempontjából) megoszlanak a vélemények. Egyik nézet szerint új fejezet kezdődött, melynek nem lényegi

KASSÁK LAJOS: *Kompozíció*, 1959, olaj, vászon, 100×89 cm

Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Szombathelyi Képtár

méltatták. Ez a rossz beidegződésem a teljes életművet bemutató, 1987-es MNG-beli kiállítással megszűnt.

A békásmegyeri korszak alkotásainak egységes jellege van. Tájképeket, csendéleteket, portrékat, valamint néhány elvont munkát látunk, de ritkán érezzük azt a felszabadultságot, örömet, amely a természeti, fizikai világ képi felfedezéséből adódna. Mászt viszont kapunk: egy negatív hangulat permanens közvetítését, ennek a színvilágban és formákban való kifejeződését. Kassák számára Békásmegyer száműzetés volt. Magányos volt, depressziós hullámok gyötörték. Mindez azért érdekes, mert amúgy nem volt egyedül. Rendszeresen jártak hozzá képzőművészek és más értelmiségiek. Többen ott is maradtak, vagy nyaralóként használták a kitelepített svábok által hátrahagyott házakat. Az a kifejezés is ismertté vált, miszerint Békásmegyer a „mezítlábas Nagybánya”. Az első pillantásra inspirálónak látszó körülményeket Kassák nem így élte át. Tartós barátsága csak Gadányi Jenővel alakult ki itt. Együtt dolgoztak, sok munkájuk hasonlít a másikéra. Olyan interpretációk is születtek, melyekben összekötötték az 1948-49-es fordulat évét a faluba való

KASSÁK LAJOS:

Füstöl a város, 1959, olaj, vászon, 100×70 cm

Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Szombathelyi Képtár

pontja a visszatekintés. Mások szerint Kassák visszatért 20-as éveinek stílusához, és azt folytatta. Úgy tűnik, Kassák az utóbbiak véleményét erősítette azzal, hogy 1967-es, utolsó kiállításának, illetve több képének a *Képarchitektúra* címet adta. A magam részéről csak annyit tennék ehhez hozzá, hogy első ránézésre nem mindig tudom a reprodukciókról megállapítani, hogy a bécsi korszak vagy az 1960 körüli időszak munkáit látom-e.

A Szombathelyi Képtár Kassák-gyűjteményének legrepresentatívabb része az 1950-es évek végétől datált festményanyag. Készülnek szigorúan geometrikus és azt cáfoló kompozíciók. A geometriát gyakran az amorffal párosítja. Kassák egyszerre volt a szabályok elkötelezettje, visszafogott művész és ember, de szabályaiba a keretek közül való kitörés is beletartozott. A képek irodalmi megfelelői azok a versei, amelyekben ellentétes értelmű sorok következnek egymás után.

Az összes életrajz arra utal, hogy Kassák pályája nem felel meg a sztereotípiáknak. Fellendülések, törések egyaránt jellemezték, és nem volt benne „egyenes vonalú” fejlődés. Idős korában, akkor, amikor mások abbahagyják vagy szüneteltetik a tevékenységüket, esetleg kiforrott stílusukat ismétlik, ő a legnagyobb természetességgel ontotta az újszerű munkákat. Egykori harcostársai, az aktivisták közül ekkor már többen nem éltek, a még élők – sajnos, ezt kell mondani – akkori munkássága már nem befolyásolta a kortárs művészetet. Más a helyzet az őket követő generációkkal, a volt Európai Iskolásokkal, közöttük Korniss Dezsővel, Gyarmathy Tihamérral, Lossonczy Tamással. A neoavangárd festők számára velük együtt Kassák lett a mintakép.

Kassák a 20. századi művészet klasszikusa. Sok esetben e minősítéshez az *œuvre* meghatározó jelentőségén kívül a „letisztultság”

KASSÁK LAJOS: *Növényi formák*, 1952, tus, papír, 250×350 mm
Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Szombathelyi Képtár

fogalma is hozzáadódik. Kassák klasszikus mivoltának egyik jellemzője a szilárdság – emberileg és művészileg. Ebben állandó volt, miként az újításban is. Nem egy lezárt fejezet. Most is íródik.

KASSÁK LAJOS: *Kompozíció*, 1965, olaj, vászon, 98,5×90 cm,
Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Szombathelyi Képtár

